

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי דיטר

גליון מס' 106

מסכת קידושין כ"ז-ל"ג

בס"ד, י"ב סיון תשס"א

השבוע בגליון

- מדוע נשים אינן מקדשות את הלבנה?
- ערכה אחת של ארבעת המינים ושתי קהילות
- האם נשים מחייבות בשמיעת קריאת התורה?
- כיבוד אשה בעליה לתורה
- רכישת אחרון מהדור מכספי מעשר
- רכישת אחרון מהדור מכספי מעשר
- האם מותר לדווח לאב על מצב בריאותו הלקוי?
- הנקודה הזוהרת שבכל אדם
- לימוד חכמת הדקדוק בעזרת תנ"ך בלבד
- חרזים ומליצות בלשון התלמוד

דבר העורך

מופע החזנות

יהודי נרגש, עמד לבדו מול תיבת החזן ונשא את קולו ברמה. קולות השירה והזמרה של תושבי השכונה שזה מכבר התכנסו בביתם לסעודת השבת, חדרו לבית הכנסת דרך חלונותיו המקומרים, והתמזגו בחלל עם קולו של החזן. מפעם לפעם נושא היה החזן את קולו ברמה ופרש את ידיו לצדדים תוך תיאום מושלם לכוונת התפילות שיצאו מפיו.

על פי תנועותיו המחושבות של החזן, ניתן היה להבין כי נמנה הוא על גדולי החזנים. כאשר אחז בתחילת "קדושה", היה קולו האדיר רועם וממלא את הפניות והסדקים שבבית הכנסת ובקול חוצב יצאו מפיו המילים "נקדישך" ונעריצך". תוך הפסקה דרמטית בין מילה למילה, כדי להדגיש את עוצמת הקדושה וההערצה.

לקראת סיום "קדושה", נעצמו עיניו, ובעודו מרכין את ראשו בעצב, הסתלסלו להם באיטיות מילות התחינה מבעד לטלית הצמר. בכשרון רב הצליח החזן לשלב תוגה ותחינה תוך השמעת קול דקיק להפליא, כאשר על עיניו ניכר כי הוא מתכוון לבטא ברגע זה את בקשתו של עם שלם מזה אלפי שנים: "מתי תמלוך בציון, בקרוב".

כך דילג החזן במשך שעה ארוכה מקטע תפילה אחד למשנהו. "נשמח כל חי תברך את שמך", נשמעה אהת רוחה בקולו. מאז ומתמיד, נוהג היה לזמר לעצמו את מילות התפילה הזו, לאחר השמעת קטע ארוך וקשה. מילותיה היפות של התפילה הביאו מרגוע לנפשו. "אילו פינו מלא שירה כיס ולשונו רינה כהמון גליו" ניגן החזן בעליצות. לא קשה היה להבחין כי הוא מתכוון לקולו האדיר ולשונו המתרוננת בחדווה.

כמה צעדים מאחורי החזן, עמד יהודי זקן עטור בטלית, והשמיע קולות התפילות נרגשים מן הניגונים והסילסולים שעלו מקידמת בית הכנסת. הוא ומלוויו החזן, היו האנשים היחידים ששהו בבית הכנסת. המשך בעמוד הבא

דף כט/א וכל מצוות עשה שהזמן גרמא - אנשים חייבין, ונשים פטורות

מדוע נשים אינן מקדשות את הלבנה?

במשנתנו מבואר הכלל הידוע, שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, כגון, ממצוות ציצית, מהנחת תפילין וכדומה, שחובן מותנה ותלוי במועד קבוע. אמנם, אשה שחפצה לזכות במצווה, רשאית לקיימה, ואף מקבלת שכר על כך [בדגרת "מי שאינו מצווה ועושה"], ולדעת רבינו תם (עירובין צ"א) היא גם רשאית לברך על קיום המצווה [עין להלכה (שולחן ערוך) או"ח סי' תקפ"ט סעי' ו'] שנחלקו הפוסקים בזה].

האם נשים חייבות בקידוש לבנה? נחלקו הפוסקים לגבי מצוות קידוש לבנה, האם היא נחשבת כמצווה שתלויה בזמן. לדעת ה"מגן אברהם" (שו"ע סי' תכ"ו סק"א), מצווה זו נחשבת כמצוות עשה שהזמן גרמא, משום שאין מקדשים את הלבנה אלא בחציו הראשון של החודש, וממילא המצווה תלויה בזמן. אולם, הגר"ש קלוגר (הגהות חכמת שלמה שם, ובשו"ת "האלף לך שלמה" או"ח סי' קצ"ג) העלה סברה יפה, ולפיה מצוות קידוש לבנה אינה נחשבת כמצווה שהזמן גרמא. שכן, דווקא מצוות שניתן לקיימן בכל עת אך הוגבלו לקיימן בזמן מסוים בלבד, הן הנחשבות כמצוות שהזמן גרמא. אולם, קידוש הלבנה אינו מוגבל לזמן מסוים, אלא תלוי במצב הלבנה, שהרי המצווה היא לברך כאשר הלבנה מתחדשת, וזו אינה מחדשת עצמה כי אם פעם בחודש. דוגמא לזאת אנו מוצאים לגבי ברכת "שהחיינו" על פרי חדש, שלמרות שהפרי צומח בעונות מסויימות בלבד, אין ברכה זו נחשבת כמי שתחומה ומוגדרת בזמן, אלא מחמת אילוצים טכניים אין ניתן לקיימה כי אם בתקופות מסויימות. **להלכה**, פסק ה"משנה ברורה" (סק"א) כדעת ה"מגן אברהם".

מצוות קידוש לבנה שונה משאר המצוות: למרות שנשים מחמירות על עצמן לקיים מצוות רבות שהזמן גרמא, מבאר ה"מגן אברהם" (שו"ע או"ח סי' רצ"ו) כי דווקא מצוות שקיומן כרוך במעשה, נשים רשאיות לקיים ואף לברך עליהן, שהרי הן מברכות על מעשה המצווה שעשו. לעומת זאת, מצוות קידוש לבנה אינה באה לידי ביטוי במעשה, כי אם בברכה בלבד, ולפיכך אין אשה רשאית לקיים מצווה זו, שהרי ברכתה היא לבטלה, מאחר שאינה חייבת לברכה.

ברכת החמה: אחת לעשרים ושמונה שנה אנו זוכים לקיים מצווה נדירה, מצוות ברכת החמה, כאשר השמש מתייצבת בדיוק באותו מקום בו היא נתלתה לראשונה בליל היום הרביעי לבריאת העולם. כאשר נבוא לדון האם ברכת החמה דומה לברכת הלבנה, נמצא, כי יש סברה לחלק ביניהן. שכן, בהתבוננות קלה נבחין בהבדל יסודי בין ברכת קידוש הלבנה לברכת החמה. בעוד ברכת הלבנה נוסחה על ידי חכמים **עבור מצוות קידוש לבנה**, ברכת החמה לא נתקנה במיוחד עבור הרואה את החמה עומדת באותו מקום שבו עמדה בבריאת העולם, אלא זו ברכה כללית שאותה יש לברך בכל פעם שבה אנו עומדים נפעמים מול גדלות מעשי הבורא, כגון, ראיית ברקים או ראיית הים הגדול שיש לברך "ברוך... עושה מעשה בראשית". ועל כן, אף אם נאמר שברכת הלבנה נחשבת מצווה שהזמן גרמא, אין להחשיב את ברכת החמה כמצווה שהזמן גרמא, כיון שברכה זו אינה מיוחדת לחמה.

כך אכן נהגו בירושלים, שגם נשים מברכות ברכת החמה. אולם, בהונגריא, נהגו על פי פסקו של בעל ה"כתב סופר" (שו"ת או"ח סי' ל"ד) שסבר, כי גם מצווה זו מוגדרת כמי שקיומה והופעתה מותנית בזמן מוגדר ועל כן נשים פטורות ממנה.

דף כט/ב אנו זריזים וממלאים

הר"ר חיים פרטר ז"ל
ב"ר מאיר ז"ל נלב"ע י"ג סיון תש"ס

ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י זוגתו מרת נעמי פרטר שתחי' ובני המשפחה שיחי'

גליון זה
מוקדש
לעילוי נשמת

ר' אליהו יהושע שטרן ז"ל
ב"ר משה נלב"ע כ"ו אייר תשס"א
ניו ג'רסי - י-ם
ת.נ.צ.ב.ה.
נפטן בהר המנוחות י-ם
הונצח ע"י ידידיו משפ' סנדרוביץ
אנטוורפן בלגיה

ערכה אחת של ארבעת המינים ושתי קהילות

שנה אחת נותרו בני קהילה חשובה באיטליה ללא ארבעת המינים לחג הסוכות, למרות כל מאמציהם להשיגם. והנה, בחול המועד גונבה שמועה לאוזניהם, כי בני העיר הסמוכה להם, מהלך ארבעים שעות הליכה, הצליחו להשיג את ארבעת המינים. בני הקהילה שלא זכו לקיים את המצווה כלל, מיהרו ושגרו שליח לעיר הסמוכה, בבקשם לקבל את ארבעת המינים לידיהם, כדי שיזכו לקיים את המצווה לכל הפחות ביומו האחרון של חול המועד. אולם, בני הקהילה השניה הסתפקו, האם מאחר שכבר קיימו את המצווה ברוב ימי החג, עליהם להעניק את ארבעת המינים לקהילה שכלל לא זכתה לקיים את המצווה אפילו פעם אחת, או שמא, אין הם מחוייבים ואף אינם רשאים למסור את ארבעת המינים לאחרים, שהרי בכך יפסידו את המשך קיום המצווה ביום האחרון.

נידון זה עורר סערה רבתי בין חכמי איטליה ורביה, ובסופו של דבר נותרו ארבעת המינים במקומם. בעל ה"מכתם לדוד" (או"ח סי' ו') סבר, כי היה עליהם לוותר על ארבעת המינים ולהעניקם לאחיהם שלא זכו לקיים את המצווה אפילו פעם אחת. זאת, על פי המבואר בסוגייתנו, כי אב שאפשרויותיו הכספיות מצומצמות ובידו לממן שכרו של מלמד תורה אחד בלבד, חייב לוותר על לימוד התורה של עצמו ולהעמיד את המלמד לרשות בנו, אם בנו זריז וממולח ממנו בלימוד התורה. הרי לנו, כי כאשר אדם נוכח שרעהו יוכל לקיים את המצווה באופן משובח יותר ממנו, עליו להעניק לחבירו את האפשרות לקיימה. על כן, עדיפים בני העיר שכלל לא קיימו את מצוות נטילת ארבעת המינים, על בני העיר שכבר קיימו את המצווה.

אמנם, היו שהעירו, כי אדרבה, מסוגייתנו העוסקת באב ובנו ניתן להוכיח להיפך. כי דווקא משום שהאב מצווה ללמד את בנו תורה, נחשב האב עצמו כמקיים את מצוות תלמוד תורה באופן משובח יותר כאשר בנו זריז וממולח ממנו. אולם, לולא זאת, ודאי שאין אדם רשאי לוותר על אפשרות קיום מצווה כדי שחבירו יוכל לקיימה. [על עצם סברתו של בעל ה"מכתם לדוד" יש להעיר, כי מצוות ארבעת המינים מתחדשת בכל יום מימי חג הסוכות, ללא קשר לקיומה ביום הקודם].

דף כט/ב ולימדתם ולמדתם

האם נשים מחוייבות בשמיעת קריאת התורה?

בסוגייתנו מבואר, כי נשים אינן מצוות בלימוד התורה. דין זה דורשת הגמרא מהפסוק "ולמדתם אותם את בניכם", שכל מי שאין מצווים ללמוד תורה, אף הוא עצמו אינו מצווה ללמוד, וכך גם פוסק ה"שולחן ערוך" (יור"ד סי' רמ"ו סעי' ו'). מסוגיה זו, בה למדנו כי נשים פטורות מלימוד התורה, השתלשל נידון מעניין בין הפוסקים, לגבי שאלת חיובן של נשים בקריאת התורה.

כיבוד אשה בעליה לתורה: מצוות קריאת התורה בציבור נתקנה על ידי משה רבינו, כדי שלא יעברו על אדם מישראל שלושה ימים בלא שמיעת התורה (ב"ק פ"ז). לכאורה, מאחר שנשים אינן מצוות בלימוד התורה, הן גם פטורות משמיעת קריאת התורה, וממילא אין לכבדן בעליה לתורה, שהרי אינן חייבות בקריאתה. והנה, מבואר בגמרא (מגילה כ"א) כי חכמים תקנו שאשה לא תעלה לתורה מפני כבוד הציבור, אולם, מעיקר הדין "הכל עולים למנין שבעה [בשבת], אפילו אשה".

ה"מגן אברהם" (או"ח סי' רפ"ב ס"ק ו') דן בנושא וכתב, כי מכך ניתן להוכיח שמצוות קריאת התורה אינה ללמוד את התורה כמצוות תלמוד תורה, אלא היא מצווה בפני עצמה של "שמיעת התורה", כפי שאנו מוצאים במצוות "הקהל" בה נצטווה כל העם, כולל הנשים, לשמוע את המלך קורא בתורה. לפיכך, ניתן לומר כי גם הנשים מחוייבות במצווה זו, ועל כן מעיקר הדין הן מותרות לעלות לתורה.

אולם, ה"מגן אברהם" דוחה ראיה זו ואומר, כי אף אם נאמר שקריאת התורה בציבור מבוססת על מצוות לימוד התורה, מכל מקום, עדיין ניתן להבין כיצד נשים יכולות לעלות לתורה. שכן, אשה רשאית לקיים מצוות שאין היא מצווה בהן, וממילא מעיקר הדין היא גם רשאית לעלות לתורה. למעשה, כתבו הפוסקים (מ"א ר"משה ברוך" ס"ק י"ב), כי הנשים אינן נוהגות לשמוע את קריאת התורה ואף ישנן נשים שיוצאות מבית הכנסת בשעת קריאת התורה, כיון שאין מחוייבות בה כלל ועיקר.

דף ל/א ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיד

לימוד ה"דף היומי"-קיום שתי מצוות

הגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל, שהיה רבה של פטרבורג, עיר הבירה של רוסיה, מסיק מתוך דברי סוגייתנו ("אור ישראל" אות כ"ז), כי מצוות תלמוד תורה כוללת בתוכה שני חלקים. א. להגות בתורה ככל האפשר, כנאמר: "והגית בו יומם ולילה". ב. מצוות "ידיעת התורה", כפי שדורשת הגמרא בסוגייתנו: "ושננתם- שיהיו דברי תורה מחודדים בפיד, שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד". ההבדל בין שתי מצוות אלו הוא, שאת מצוות "והגית" יכול אדם לקיים גם על ידי שינון אותה מסכת במהלך כל חייו. אך כדי לרכוש ידיעות המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

למעשה, מאז ומעולם, עולם החזנות לא תפס בליבו מקום של כבוד, אך הפעם היו פני הדברים שונים לחלוטין. "על בין אדם לחבירו, אפילו אין יום הכיפורים מכפר" לאט היהודי הזקן למלווהו, והמשך להשמיע קולות הערצה לנגינתו של החזן.

כבר מספר שעות שקולו של החזן נישא ברמה בבית הכנסת. לא הכל חיבבהו. היה זה יהודי בעל קומה גבוהה. כתפיים חסונות וגביות עבות השלימו את דמותו המאיימת. מאז ומעולם סבור היה אותו יהודי כי אין חזן כמוהו בכל הארץ. בכל הזדמנות וגביות שהתרגשה בפניו, היה הלה משמיע "קטעי חזנות" למורת רוחם של האנשים שנקלעו לסביבתו. "קולו עבה כמו תנין" הגדיר פעם יהודי שנון את ה"חזן", שלא אבה להשכיל, כי עם קול עבה וצרוד כשלו, ייטיב לעשות אם ישמיע את קולו בעליה לתורה ותו לא.

בשבת זו, חל ה"יאירציט" של אמו, ולגבאי לא נותרה ברירה אלא למלא את בקשתו לגשת לפני העמוד. כבר בליל שבת זכו שכניו לשמוע את החזן הדגול מתכונן בדחילו ורחימו להופעתו הגדולה בבית הכנסת. שוב ושוב היה מגביה את קולו האדיר ולאחר מכן שואל את בני ביתו "הפעם היה יותר טוב, לא כד?"

כאשר אחז החזן בתפילת "קוה אל ה'", לא נותר איש בבית הכנסת... המתפללים נפלטו בזה אחר זה מבית הכנסת. אלו שמקום ישיבתם סמוך לתיבת החזן, יצאו החוצה בחופזה ושפשפו את רקותיהם במרץ תוך שאיפת אוויר עמוקה.

עם קהל המתפללים נמנה יהודי זקן שליבו המה מרחמים על החזן המסכן, שעוד מעט קט יסיים את תפילתו, וכאשר הוא יצפה לקבלת "יישר כח" מהקהל, הוא יגלה, כי חלק ניכר מתפילתו הושמע לאוזניו של זקן אחד בלבד ומלווהו.

ברגע שסיים החזן את תפילתו, טפח הזקן בידו על גבו הרחב של ה"חזן", הפטיר לעברו "יישר כח" לבני והודה לו בחום על התפילה המרתקת שהואיל להעניק בטובו לקהל המתפללים.

ה"חזן" שכה התרגש מן המחווה, ניצל את ההזדמנות, ותוך רגעים מספר הכין את עצמו שנית לאמירת קטעי חזנות, כשהוא אומר: "אם הרב כל כך נחנה, אשמח מאד לכבדו בעוד מספר קטעי חזנות שלא הספקתי להשמיעם לפני הקהל...". כך, עמד היהודי המבוגר, הלא הוא הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, במשך שעה ארוכה, בלא להראות סימני קוצר רוח או רוגז כל שהם, אלא אדרבה, עודד את החזן והרעיף טללי תשבחות על תפילתו העריבה.

יהודי נכבד, ירושלמי, קורא וותיק של הגליון, שלח אלינו חבילה עבה של דפים שבתוכם מסתתרים עשרות עובדות והנהגות מופלאות מגדולי ישראל, שלא התפרסמו מעולם. ביניהם סיפור זה, הממחיש את עדינות נפשם של גדולי ישראל. "תמשך לקרוא הלאה" אמר היהודי, "כיצד דאג אביו של רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל לחינוכו, או אז גם תבין כיצד זכה אביו לבן גדול בישראל".

הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, נודע בחריפותו ובכשרונו העצום. כאשר בגר והיה לבחור, למד הגאון בשיבת וואליזין המפורסמת בראשותו של

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם
הנצי"ב.

והנה, באחד הימים התגלגלה לאוזני האב שמועה מפקפקת, כי בנו, איסר זלמן, אינו מנצל את זמנו בישיבה כיאה וכיאות. אביו החליט כי עליו לעמוד מקרוב אחר לימודו של בנו. דא עקא שישבת וואלוין שכנה במרחק עצום מעיר מגורי הוריו של רבי איסר זלמן, ובידי אביו שהיה עני מרוד, לא היה הסכום הדרוש לנסיעה כה ארוכה. אולם, לא מכשול שכזה ימנע בעדו לברר את מצבו הרוחני של בנו. וכך, יצא האב את ביתו ו**כיתת את רגליו בדרכים**. שעות רבות פסע האב צעד אחר צעד, עד שהגיע אל ישיבת וואלוין. שם, הוא נכנס אל חדרו של הנצי"ב ושאל בחרדה למצבו הרוחני של בנו יקירו. ראש הישיבה השיב את רוחו באומרו כי בנו ב"ה שוקד על תלמודו ועוד יזכו הוא ורעייתו לרוות ממנו רוב נחת, שהרי עתיד הוא להיות גדול בישראל.

לקח רב ניתן ללמוד מעובדות אלו. לבד מהנהגתו המופלאה של גדול הדור, שעמד בדומיה שעה ארוכה ויקרה מזמנו כדי לגמול חסד בגופו עם יהודי שהיה זקוק למנת עידוד, ניתן גם להשכיל מאחרו של אביו, עליו נאמר, "הזורעים בדמעה, ברינה יקצורו". יהודי שמשקיע באופן עקבי ברוחניות, אם זה בחינוך ילדיו, אם זה בלימוד התורה, זוכה לסייעתא דשמיא ולהצלחה ורואה פירות בעמלו. אכן, ברוחניות יש להשקיע, לעמול, לא להרפות.

בברכת התורה
הצרכ

ראה הלכה וזכר מעשה

דף לב/א רב יהודה אמר משל בן

אתה יכול ללכת

בסוגייתנו נחלקו התנאים האם על הבן להוציא מעות מכיסו לצורכי אביו. להלכה "ושולחן ערוך" י"ד סי' ר"מ סעי' ה' נפסק, כי אין מוטל על הבן להוציא ממון לצורך אביו.

מעשה בתלמידו של הגר"ח מברסק זצ"ל שנשאל על ידי תלמידו כיצד לנהוג באמו המתגוררת בעיר רחוקה ומבקשת ממנו שיבוא לבקרה. האם הוא מחוייב לעשות כרצונה ולשם כך לרכוש כרטיס לנסיעה ברכבת, או שמו, מאחר שלהלכה, כיבוד אב ואם אינו משל בן, הוא פטור מלבקרה.

נתחייך הגאון והשיב על אתר, אמנם כדברך, אין אתה חייב לממן מכיסך רכישת כרטיס נסיעה ברכבת, אך מחובתך לבקרה לא נפטרת שהרי אמך היא ומוטל עליך לכבדה. טול איפוא את רגליך וכתתם עד לבית הורריך...

פנינים

דף ל/א ושנתם שיהיו דברי תורה מחודדים בפיו

אהבת תורה

אהבתם של גדולי ישראל את התורה הקדושה, לא ידעה גבולות. מסופר על המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

במרחבי התורה, עליו להתמיד וללמוד נושאים רבים ככל היותר. בדבריו הוא מבאר, כי הבסיס לקיום מצוות "ידיעת התורה", הוא **לימוד הש"ס**, שכולל בתוכו את שורשי הדינים ואת שיטת הלימוד וכללי הפלפול שעל פיהם נבנים כללי ההלכה.

הגאון מוסיף וכותב, כי אל להם לאנשים לטעות במחשבה שמצוות "ידיעת התורה" נוגעת למורי הוראה בלבד, הזקוקים לידע זה כדי להורות לעם את הדרך אשר ילך בה, אלא חובה על כל יהודי לשאוף לקיימה, מאחר שעם כל ידיעה הנרכשת על ידו הוא משתלם בפרטי קיום המצוות וההלכה.

דברים אלו כלולים במכתב ארוך ששלח הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (י"אגרות משה" יו"ד ח"ב סי' ק"י) **למשתתפים במסיבת סיום** מסכת שנערכה בארצות הברית על ידי לומדי ה"דף היומי". בדבריו הוא כותב, כי גדולתו של לימוד ה"דף היומי" נעוצה בכך, שמלבד הזכות הגדולה של קביעת עיתים לתורה וקיום מצוות "והגית", אף זוכים לומדי ה"דף היומי" לרכוש ידיעות נרחבות בש"ס וכך גם לקיים את מצוות "ידיעת התורה", כאשר הדפים, הפרקים והמסכתות מצטרפים זה לזה, ולאחר עמל של מספר שנים זוכים יהודים רבים לרכוש מצווה רבתה זו.

דף לב/א נמצא זה פורע חובו משל מעשר עני

קניית ספרי קודש לילדים מכספי מעשר

נחלקו האמוראים בסוגייתנו בגדרי חובת הבן בכבוד אביו. לדעת רב יהודה, על הבן לממן מכספו את צרכי אביו. אך לדעת רב נתן בר אושעיא, אף שעל הבן לשרת את אביו ולמלא את בקשותיו, אין הוא חייב במימון העלוות הכספית הכרוכה בכך. כראיה לכך שהבן פטור ממימון צרכי אביו מביאה הגמרא ברייתא, בה מבואר כי בן רשאי להאכיל את אביו מכספי מעשר עני, שהם כספי צדקה. מוכח, איפוא, שאין חובה על הבן לממן את צרכי אביו מכספו, שהרי הוא נוהג באביו כבכל עני שזקוק לכספי צדקה. לבסוף, דוחה הגמרא את הראיה מהברייתא, משום שיתכן שדברי הברייתא אמורים על צרכים של האב שאינם חיוניים לקיומו, שאותם ודאי פטור הבן מלממן, ועל כן רשאי הוא להשתמש לצורך כך בכספי צדקה. להלכה "ושולחן ערוך" יו"ד סי' ר"מ סעי' ה' נפסק, כי אין הבן חייב לפרנס את אביו. מדברי סוגייתנו הוכיחו הפוסקים (י"אבאר הגולה" יו"ד סי' רמ"ט אות ה'), כי השימוש בכספי מעשר כספים אינו מותר אלא למטרות שבעל המעשר אינו מחוייב לממן בלאו הכי, שאם לא כן, הרי זה נחשב כשימוש בלתי ראוי בכספי הצדקה. על כן, אין אדם רשאי לממן עשיית מצוות מכספי מעשר, כגון רכישת אתרוג למצוות ארבעת המינים וכדומה (שו"ת מהרי"י אסאד יו"ט סימן מ').

רכישת אתרוג מהודר מכספי מעשר: אולם, כתב בעל "משכנות הרועים" (מערכת מ' אות ק"ל), כי אדם שהזדמנו לפניו שני אתרוגים שאינם שווים בהידורם, רשאי לממן את תוספת ההידור מכספי מעשר. זאת, על פי המבואר בסוגייתנו שהבן רשאי לממן את צרכיו הבלתי חיוניים של אביו, מכספי מעשר. אמנם, יצויין, כי יש החולקים על כך וסוברים, כי מעשר כספים מיועד עבור עניים בלבד, ולא למטרה אחרות (ע"י שו"ת "חתם סופר" יו"ד סי' רל"א).

קניית ספרי קודש עבור הבן: כאמור, אין לממן עשיית מצוות מכספי מעשר, ולפיכך, אדם שהקב"ה זיכהו להתפרנס באופן מכובד, אינו רשאי להשתמש בכספי המעשר למימון שכר הלימוד של בניו ובנותיו (י"אגרות משה" יו"ד ח"ב סי' ק"י) [לגבי אנשים שהכנסתם מצומצמת, דנו הפוסקים להקל במימון שכר לימוד לבנים]. אולם, כתבו הפוסקים (שו"ת "אבני ישפה" ח"ב סי' ע"ו), כי רשאי אדם לרכוש ספרי קודש עבור בנו מכספי מעשר, שהרי אין זו מחובתו לעשות כן, ויש בכך משום תוספת הידור למצוות "ושנתם לבניך". אמנם, רכישת ספר קודש מכספי מעשר מצריכה את הקונה לציין במפורש על הספר שהוא נרכש מכספי מעשר, למען ידעו בניו אחריו כי הספר אינו שלהם ולא יעמידוהו למכירה (ט"ז סי' רמ"ט סק"א).

דף לב/א רב יהודה אמר משל בן

האם מותר לדווח לאב על מצב בריאותו הלקוי?

נחלקו התנאים בסוגייתנו, האם מצוות כיבוד אב ואם היא "משל אב" או "משל בן". כלומר: האם הבן חייב להוציא ממון עבור צרכי אביו. להלכה פסק ה"ושולחן ערוך" (י"ד סי' ר"מ סעי' ה'), שבן אינו חייב להוציא מעות מכיסו עבור הוריו.

האם לשלוח את הנכדה לעזור לסבתא כשזקוקים לה בבית? על פי זה הורה הגאון רבי שמעון גרינפלד זצ"ל (שו"ת מהרש"י יו"ד סי' ר') בשאלה מעניינת. **מעשה באב**, שנתבקש על ידי אמו שישלח לה את בתו – נכדתה, לעזרה בביתה. הבן, שזקוק היה בעצמו לעזרת בתו, הסתפק, האם הוא חייב לוותר על רצונו ולשלוח את בתו לעזרת הוריו. המהרש"ג הכריע, כי כפי שמעיקר הדין, בן אינו מחוייב להוציא מעות מכיסו לצורך הוריו, שכן, כאשר הוא ואביו נצרכים למעוטי, לא הטילה התורה על הבן לוותר על מעוטי. כמו כן לגבי צרכים אחרים שהאב והבן זקוקים להם, אין הבן צריך לוותר על צרכיו עבור אביו. בסיום דבריו הוסיף, כי

המשך בעמוד הבא

המשך מעמוד קודם

ודאי שממדת חסידות, עליו לסייע להוריו.

דיווח אמת לאב על מצב בריאותו: לצערנו, בסוגיה עדינה וכואבת זו נתקלים אנשים לא מעטים, כאשר האב החולה מבקש מבנו שידווח לו על מצב מחלתו. והנה, גם לגבי חולה המבקש מכל אדם, שיספר לו על מצב בריאותו, כתב הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (ירחון מוריה, מובא ב"נשמת אברהם" יו"ד סי' של"ג סי"ג), כי אין לפרוש בפניו את המצב במלא חומרנו. שכן, ידוע, כי בדרך כלל החולה מושפע קשות בנפשו מן הידיעות המרות ומצבו עלול להתדרדר במהרה. בעל "בצל החכמה" (שו"ת ח"ב סי' נ"ה) מוסיף, כי בן שמידע את אביו על מצבו החמור, אף עובר על מצוות כיבוד אב, שהרי הוא מצער בכך. ואף שבסוגייתנו מבואר כי אב שמחל על כבודו, כבודו מחול, שונים הם הדברים לגבי צער, ואסור לאדם לצער את אביו גם כאשר אביו מוחל על הצער שייגרם לו מדיווח זה.

שיחה עם הרופא: הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א ("אבני זכרון" עמ' ש"י אות כ"ד) מוסיף על דברים אלו ומדגיש, כי המונע צער מהוריו אף זוכה לשכר רב. לפיכך, בן הנוטל על עצמו משימות בלתי נעימות שמוטלות על האב, כגון, לשוחח עם רופא וכדומה, שכרו גדול ונעלה, כמבואר בסוגייתנו (לא/ב) - "יש מטחינו לאביו ברחיים ומביאו לחיי העולם הבא" - מאחר שמונע מאביו צער ובזיונות (עיי' תוס').

האם יש חיוב קימה תוך כדי אמירת קינות בתשעה באב? בעל ה"שבות יעקב" (שו"ת ח"א כ"י) נשאל על ידי בנו, האם אין הוא חייב לקום לכבוד רבותיו בעת אמירת הקינות בתשעה באב, כאבל היושב "שבעה" שאינו חייב בדיני קימה (מועד קטן כ"ב, שו"ע יו"ד סי' שצ"ו), או שמא יש לחלק בין אבילות על אדם שנפטר זה עתה לבין "אבלות ישנה" על חורבן בית המקדש שאירע לפני זמן רב. בעל ה"שבות יעקב" הכריע, כי אין לחלק בין אבל לבין אדם היושב על הקרקע באמירת הקינות, שכן, האבל אינו מחוייב במצוות קימה, משום שישוּדה של מצוות קימה היא להדר ולכבד את האדם שלכבודו קמים, וכמבואר בסוגייתנו, שמצווה זו אינה נוהגת בבית המרחץ שאינו מקום מכובד. על כן, גם בשעה שנוהגין לישב על הארץ ולהתאבל על חורבן בית המקדש, אין חובה לקום מפני אב או רב, מפני שהקימה אינה בהידור.

דף לגב דילמא לאונסיה שאני

לימוד חכמת הדקדוק, בעזרת תנ"ך בלבד

סוגייתנו מספרת על בר קפרא שהיה שקוע בלימודו, ומרוב עיון המשיך לעסוק בדברי תורה גם כאשר נכנס לבית המרחץ. כה היה שקוע בר קפרא בלימודו, עד שגם כאשר עבר לפניו רבו רבי שמעון ברבי, הוא לא נתן דעתו לכבודו כיאות. מבואר ב"שולחן ערוך" (או"ח סי' צ"ג סעי' ג'), כי אין להתפלל תפילת העמידה סמוך לעיון ולפלפול בהלכות סבוכות, כדי שלא תופרע מחשבת המתפלל בעת עומדו לפני בורא העולם. בהקשר לכך נשאל בעל "תרומת הדשן" (שו"ת סי' מ"א), האם גם יש להזהר שלא להכנס למקומות המטונפים סמוך ללימוד עיוני, מחשש שמא מתוך טרדת העיון ימשיך הלומד להרהר בדברי התורה. בעל ה"תרומת הדשן" הוכיח מסוגייתנו, כי חכמים לא חששו לכך, שהרי בר קפרא לא חשש להעמיק בעיונו טרם כניסתו למקום שאין ללמוד בו.

תפילה מתוך כוונה: בעל ה"תרומת הדשן", מבאר באופן נפלא, מדוע חכמים הקפידו שלא ללמוד דברים מעמיקים טרם התפילה בלבד, ואילו קודם כניסתם לבית המרחץ לא הקפידו על כך. משום, שכאשר אדם שוהה בבית המרחץ, בכוחו להתרכז ולאמץ את מחשבתו שלא להרהר בדברי תורה. אולם, אם המתפלל יעשה כן, אמנם הוא יצליח שלא להרהר בדברי תורה, אך גם להתפלל כראוי לא יעלה בידו שהרי עיקר כוונתו לא תהא לאביו שבשמים אלא לכך שלא ירהר בדברי תורה... [ועיי' עוד, מה שהעיר על כך].

מעניין לציין את דברי היעב"ץ (שו"ת ח"א סי' י) המספר, כי אף שאין חובה לנהוג כן, אולם: **"שמעתי על הרמב"ן ז"ל, שהיה מעיין בספרי לשון לעז של חכמי אומות העולם בבית הכסא, כדי שלא להרהר בדברי תורה, וכן היה מנהגו של אבי מורי הגאון זכרנו לברכה"** [ה"חכם צבי"].

לימוד דקדוק עם תנ"ך בלבד: היעב"ץ בדבריו מוסיף ומחדש, כי אין ללמוד במקומות אלו את חכמת הדקדוק, מפני שלמידה הנאות והמדויק כרוך בהבאת דוגמאות ומובאות מהתנ"ך, והלומד עלול להכשל ולהרהר בדברי תורה. כך גם פוסק ה"משנה ברורה" (פי"ה סי' ב') שאין לעיין בבית המרחץ בכללי הדקדוק.

חרוזים ומליצות בלשון התלמוד: על פי זה כתב ה"ברכי יוסף" (מובא בשו"ת או"ח סי' פ"ה סק"א), כי במקומות בהם אסור ללמוד תורה, גם אין לסדר חרוזים ומליצות בלשון התלמוד, שהרי לשם כך יאלץ המחרז להעביר בזכרנו לשונות שונים מתוך סוגיות תלמודיות וכישל בהרהור בדברי תורה.

המשך מעמוד קודם

הגאון המופלא ר' זלמלה מוואלאזין, כי מרוב אהבתו את דברי התורה, אירע פעם, שחזר מאות פעמים על אותו מאמר חז"ל, ולאחר מכן הפטיר ואמר, כי אילו לא היינו מצווים בלימוד כל חלקי התורה, היה יושב ומשנן כל חייו את אותו דף גמרא, ולא יכול היה להפרד ממנו מגודל התענוג שהוא מתענג בלימודו.

ידוע גם על בעל ה"חזון איש" זצ"ל, שבשהותו בוילנא, שינן משנה אחת ממסכת מקוואות במשך ששה שבועות! עד שבני הבית כולם, ידעו משנה זו על בוריה.

דברי חכמים

דף ל/ב השווה כבודם לכבוד המקום הנקודה הזוהרת שבכל

אדם

סוגייתנו מאריכה בפרטי מצוות כיבוד אב ואם. הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, תמה הכיזב יכול יהודי לקיים את מצוות כיבוד אב ואם בשלמות, בעוד התורה השוותה את כבודם לכבוד המקום, ואם כן, היאך יתכן שכל בן יכבד את אביו בדרגה כה גבוהה, והרי ישנם אף אבות שעל בניהם יקשה לכבדם כיאות מחמת התנהגותם הבלתי נאותה וכדומה.

אין זאת אומר הגאון, אלא משום שבכל יהודי ישנה את הנקודה הפנימית והזוהרת שבה מיוחד הוא מכל אדם אשר על פני האדמה. בקצת התבוננות ומחשבה, ימצא הבן מידה או הנהגה מסוימת שבה מתייחד אביו מאנשים רבים. או אז ייקל עליו לכבדו כיאה וכיאות, שהרי אביו אדם מיוחד הוא.

המעוניינים להשתתף בהוצאת הגליון לאור להנצחת יקיריהם ולעילוי נשמתם, נא לפנות

03-616-06-57

כתובת המערכת

רחוב חתם סופר 3 בני ברק ת.ד. 471
טל. 03-6160657 פקס. 03-5780243

מחלקת מנויים

המעוניינים להצטרף למנויי "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית
בדואר: נא לפנות לטל. 03-616-06-57
בדואר אלקטרוני: נא לפנות
dafyomi@hadaf-hayomi.com
בפקס: נא לפנות לפקס 03-574-82-72

נקודות הפצה בחו"ל

מנצ'סטר: הר"ר מרדכי
7088575
לונדון: הר"ר
7088575
בלגיה: הר"ר

ארה"ב ניו ג'רסי: הר"ר אייזיק פרי
201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר
818-5098880

הנידונים ההלכתיים המובאים בעלון, נועדו לעורר את לב המעיין, ואין לסמוך עליהם כפסק הלכה

לע"נ הר"ר דב ב"ר חיים קליין ז"ל
נלב"ע א' סיון תשנ"ח ת.נ.צ.ב.ה.